

О. Л. Данилівська,
оперуповноважений Головного управління
Міністерства внутрішніх справ України в м. Києві

УДК 336:342.9 (477)

ПОВНОВАЖЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА КОНТРОЛЮ

*Розглянуто характерні особливості валютного контролю в
Україні, функції та компетенцію органів, які здійснюють
державний фінансовий контроль на валютному ринку.*

Ключові слова: валютний контроль, напрямки валютного контролю, органи державного фінансового контролю, їх функції та компетенція.

Організована згідно з чинним законодавством система валютного контролю є найважливішим засобом захисту інтересів у державі. Становлення та розвиток валютного ринку України потребує ефективної системи валютного контролю, який буде спрямований на дотримання норм валютного законодавства. Саме тому в нашій державі приймаються нормативні акти щодо створення органів валютного контролю, змінюються їх функції та назви цих органів.

Актуальність дослідження цієї теми полягає в тому, що чинне законодавство про валютне регулювання та валютний контроль повністю не виконує поставлені завдання. У державі створюються нові органи валютного контролю, з новою структурою, новими повноваженнями, правами та обов'язками. Отже, на сьогодні валютне регулювання та валютний контроль потребує комплексного вивчення та аналізу.

Мета статті, – беручи до уваги чинне законодавство з валютного контролю та регулювання, розглянути особливості повноважень державних органів, сформулювати поняття валютного контролю та внести пропозиції подолання недосконалостей у валютному законодавстві України. Визначити основні принципи валютного контролю та напрямки взаємодії державних органів для успішного виконання завдань щодо здійснення валютного контролю на валютному ринку України.

В умовах сьогодення доцільно виділити пріоритетні напрямки дослідження повноважень державних органів на валютному ринку України. На нашу думку, повноваження органів валютного контролю в законодавстві України є не досить розкритими.

Дослідження сфери валютного контролю в Україні проводили такі вчені: О. А. Костюченко, М. В. Старинський, О. І. Кабанець, В. К. Васенко, Л. М. Кравченко, С. І. Лучковська, А. М. Іскоростецький, Є. О. Алісов, С. В. Ківалов, П. В. Пашко, Є. В. Додін, А. В. Гарбінська.

Саме поняття “валютний контроль” законодавчо ніде не закріплено, тільки в теорії фінансового права вчені розглядають це поняття.

Н. І. Хімичева розглядає валютний контроль як частину, вид фінансового контролю, тому він має всі загальні ознаки фінансового контролю [1, с. 12].

Так, Л. К. Царьова вважає, що валютний контроль є важливим елементом фінансового контролю в сфері державного управління або особливим видом фінансового контролю, що має на меті забезпечення дотримання валютного законодавства [2, с. 43].

В. С. Мартем'янов вважає, що валютний контроль є різновидом господарського контролю О. А. Костюченко вважає, що валютний контроль — це система контролю за обміном обмінного курсу щодо іноземних валют. Л. М. Кравченко розглядає валютний контроль як правові форми, засоби та порядок організації і здійснення контролю за дотриманням резидентами і нерезидентами валютного законодавства України [3, с. 1; 4, с. 301; 5, с. 99].

Разом з тим автор вважає, що поняття валютного контролю слід закріпити в законодавстві у такій формі: *Валютний контроль* — це врегульована нормами права діяльність компетентних органів держави та їх агентів у сфері організації контролю та нагляду за дотриманням резидентами та нерезидентами валютних та зовнішньоекономічних операцій.

На наш погляд, валютний контроль є самостійною галуззю фінансового права. І більш раціонально його віднести до державного контролю, так як він здійснюється органами державної влади.

У ст. 12 Декрету Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” від 19 лютого 1993 р. (далі — Декрет) валютному контролю підлягають валютні операції, в яких беруть участь резиденти і нерезиденти, та зобов'язання щодо декларування валютних цінностей та іншого майна [6].

Валютний контроль за діяльність фізичних та юридичних осіб здійснюється в таких напрямках:

- проведення перевірок відповідності законодавству валютних операцій;
- проведення перевірок наявності дозволів та ліцензій на здійснення валютних операцій;
- перевірка законності переміщення валютних цінностей та валюти через державний кордон України;
- здійснення контролю за експортно-імпортними операціями суб'єктів валютного ринку;
- накладання санкцій на фізичних та представників юридичних осіб за порушення валютного законодавства.

Основними принципами організації сучасного контролю є:

- 1) багаторівневості системи контролю за резидентами та нерезидентами;
- 2) постійне вдосконалення законодавчої бази щодо контролю та нагляду;
- 3) покращення матеріально-технічного та кадрового забезпечення органів контролю;
- 4) постійне підвищення кваліфікації спеціалістів валютного контролю;
- 5) застосування досвіду зарубіжних країн, втілення світових стандартів і практики валютного контролю.

Органи валютного контролю мають право вимагати й одержувати від фізичних та юридичних осіб повну інформацію про проведення ними валютних операцій, стан їх банківських рахунків в іноземній валюті [6].

Декретом передбачені державні органи валютного контролю в Україні: Національний банк України, Міністерство доходів і зборів України, Міністерство інфраструктури України [6]. Також пропонуємо додати до органів валютного контролю Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, яке наділене функціями контролю в сфері валютного законодавства.

У ст. 13 Декрету передбачається, що Національний банк є головним органом валютного контролю [6].

Закон України “Про Національний банк України” відносить до компетенції Національного банку України (далі — НБУ) низку повноважень: видання нормативно-правових документів у сфері валютного законодавства, видання та відкликання ліцензій, здійснення планових і позапланових перевірок за діяльністю резидентів та нерезидентів, встановлення лімітів для банків та інших установ, що купують та продають іноземну валюту, контроль за дотриманням вимог валютного

законодавства України, а також застосування мір відповідальності [7]. Проте в науковій літературі визначається загальний комплекс повноважень Національного банку України: забезпечення стабільності грошової та банківської системи.

На практиці перевірки резидентів і нерезидентів проводяться тільки за умови порушення ними валютного законодавства.

НБУ видає нормативно-правові акти, які є обов'язковими до виконання банками, установами, підприємствами та фізичними особами.

Нормативно-правові акти видаються у вигляді постанов правління НБУ, інструкцій, правил, положень, які не суперечать законам та іншим законодавчим актам.

Нормативно-правові акти НБУ обов'язково реєструються в Міністерстві юстиції України та набирають чинності відповідно до законодавства України.

Основними правовими актами НБУ, які упорядковують валютну сферу, є постанови НБУ “Про переміщення готівки і банківських металів через митний кордон України”, “Про затвердження Положення про валютний контроль”, “Про затвердження Інструкції про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті”, “Про затвердження Інструкції про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України та зміни до деяких нормативно-правових актів НБУ”.

18 березня 2013 р. Президент України підписав Указ “Про Міністерство доходів і зборів України”, в якому передбачено, що Державна податкова служба України та Державна митна служба України реорганізуються в Міністерство доходів і зборів (далі — Міністерство) [8].

Основними завданнями у сфері валютного контролю Міністерства передбачаються такі: контроль за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті, проведення перевірок щодо дотримання строків здійснення розрахунків в іноземній валюті та наявності ліцензій, контроль за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України [8].

Але тут є протиріччя, тому що тільки указом об'єднати функції двох служб неможливо. Спочатку необхідно внести зміни до Податкового та Митного кодексів України, в яких мета глави передбачають завдання та повноваження цих органів, а потім уже створювати Міністерство.

Кодекс — кодифікований нормативно-правовий акт, який регулює певну сферу суспільних відносин і має структурний розподіл на частини, розділи, підрозділи, статті, що відображають зміст тієї чи іншої галузі права [9].

Указ Президента України є підзаконним нормативно-правовим актом. Підзаконні нормативно-правові акти — це нормативні акти, видані на основі закону. Його юридична сила не має такої загальності і верховенства, як кодекс. Це Міністерство перебуває на стадії розвитку, досі не має структури підрозділів, їх чітких функцій, прав та обов'язків.

Митний контроль є основним інструментом державної регуляції переміщення товарів, транспортних засобів і валютних цінностей через митний кордон. Перетинання митного кордону, незалежно від товару, завжди поєднане з наявністю грошових засобів, які є платежем за надані послуги, товари, які придбані по той бік кордону.

Фізичні та юридичні особи повинні дотримуватись певних правил, які передбачені в законодавстві, перетинаючи митний кордон.

Організацію митного контролю можливо умовно поділити на три стадії:

1) *підготовчу*, у ході якої окреслюється, розкриваються напрямки діяльності. На цій стадії потрібно визначитися з найважливішим рішенням щодо першочергових, пріоритетних напрямків організації митного контролю;

2) *проектну стадію*, у ході якої приймається рішення про підготовку або відмову від підготовки нормативно-правового акта. На цій стадії здійснюється

всебічний аналіз, прогноуються можливі результати. Розгляд рішення може обговорюватися не тільки в підрозділах одного державного органу або структури, а й виноситися на міжвідомчий або міжнародний рівень. Після узагальнення пропозицій і зауважень проект рішення остаточно відпрацьовується;

3) *стадію прийняття рішення*, що характеризується найбільшою активністю та значимістю. На цій стадії відбувається прийняття нормативно-правового документа [10, с. 110].

Міністерство інфраструктури України здійснює валютний контроль щодо незаборонених поштових відправлень через митний контроль України. Якщо у поштових відправленнях виявляються предмети для пересилання предмети, які заборонені законодавством, то вони повертаються відправникові або щодо них порушується кримінальна справа щодо контрабанди. Переміщення валютних цінностей, товарів через митний кордон є поштовхом до розвитку світової економіки, вільного митного коридору через кордон.

Починаючи з 23 вересня 2011 р., в Україні введений валютний контроль при обміні валюти в українських обмінниках (банках), який затверджено постановою Національного банку України від 11 серпня 2011 р. № 278 [11]. Громадяни тепер зобов'язані пред'являти документи, що засвідчують особу. Валютний контроль у такому вигляді, який введений нині в Україні, дозволяє державним органам "неофіційно" отримувати інформацію про валютні операції громадян і здійснювати відповідні заходи. У квитанціях касири повинні вписати прізвище, ім'я, по батькові особи, яка проводить валютно-обмінну операцію. При обміні 50 тис. гривень банк зобов'язаний вказати всі паспортні дані особи. Такі зміни в процесі обміну валют призведуть до "тінізації" валюти, люди почнуть обмінювати гроші на "руках", в підпілльних обмінниках, тіньовий сектор почне розвиватися з більш стрімкою силою. Грошові кошти люди зможуть помінати без документів, що посвідчують особу. Також НБУ в офіційному виданні оголосив, що інформацію, яку вони отримують про особу при обміні валют, є банківською таємницею. Вона є обмежено доступною, надається тільки третім особам за рішенням суду або в інших випадках, передбачених законодавством України.

Успішне виконання завдань щодо здійснення фінансового контролю на валютному ринку України потребує тісної співпраці між органами, які реалізують цей контроль.

Взаємодія між цими органами повинна проявлятися у таких напрямках:

- підготовка та прийняття спільних нормативних актів з питань проведення валютного контролю;
- організація та проведення спільних нарад, засідань, практичних занять;
- розробка та реалізація спільних програм, планів, методичних рекомендацій щодо успішного впровадження нових форм валютного контролю;
- розробка програм боротьби з порушниками валютного законодавства;
- розробка спільних профілактичних заходів щодо попередження злочинів у сфері валютного законодавства;
- взаємне інформування про виявлені причини та умови, що сприяють вчиненню правопорушень у сфері валютного законодавства;
- дослідження та втілення в роботу контролюючих органів зарубіжного досвіду щодо спільної діяльності по боротьбі з валютними злочинами.

Безперечно, наведений перелік напрямків взаємодій не є вичерпним, він може розширюватися та модифікуватися, це залежить від:

- криміногенної обстановки в країні;
- поставлених завдань, функцій, прав та обов'язків суб'єктів, які здійснюють контроль;
- створення нових державних контролюючих органів, які будуть наділені більш широким колом повноважень.

Підсумовуючи вищевикладене, можна визначити таке:

Для здійснення більш повного валютного контролю на фінансовому ринку України потрібно прийняти новий Закон “Про систему валютного регулювання та валютного контролю”, так як Декрет уже досить застарілий для сучасного валютного ринку України. Прийнято багато нових законодавчих актів, які точніше визначають назви органів валютного контролю, їх повноваження. У новому законі потрібно чітко вказати всі органи, які здійснюють валютний контроль. Пропонуємо закріпити перелік цих органів: Національний банк України, Міністерство фінансів України, Міністерство доходів і зборів України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство інфраструктури України.

Також внести зміни до Податкового та Митного кодексів щодо функцій, завдань, прав та обов’язків органів, які здійснюють валютний контроль. Закріпити структуру Міністерства доходів та зборів України, прийняти низку нормативних документів, які будуть координувати діяльність цього Міністерства.

Список використаних джерел

1. Финансовое право [Текст] : [учебн.] / отв. ред. Н. И. Химичева. — М. : БЕК, 1996. — 466 с.
2. Царьова, Л. К. Організаційно-правові основи фінансового контролю в Україні [Текст] / Л. К. Царьова. — Одеса : Юридична література, 1999. — 80 с.
3. Мартемьянов, В. С. Хозяйственное право [Текст] / В. С. Мартемьянов. — М. : БЕК, 1994. — Т. 1. — 560 с.
4. Юридична енциклопедія [Текст]. — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. — Т. 1. : А–Г. — 672 с.
5. Кравченко, Л. М. Правові засади валютного регулювання і контролю в Україні [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Кравченко Людмила Миколаївна. — К., 2003. — 199 арк.
6. Про систему валютного регулювання і валютного контролю : Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 р. № 15–93 [Текст] // ВВР. — 1993. — № 17. — Ст. 184.
7. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679–XIV [Текст] // ВВР. — 1999. — № 29. — Ст. 238.
8. Про Міністерство доходів і зборів України : Указ Президента України від 18.03.2013 р. № 141/2013 [Текст] // ОВУ. — 2013. — № 22. — Ст. 739.
9. Кодекс [Електронний ресурс] Вікіпедія. — URL : <http://uk.wikipedia.org/wiki/кодекс>.
10. Дьомін, Ю. М. Правові засади організації та здійснення митного контролю в Україні: теоретичні та практичні проблеми [Текст] : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Дьомін Юрій Михайлович. — К., 2006. — 438 арк.
11. Про затвердження змін до Інструкції про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України : постанова Національного банку України від 11.08.2011 р. № 278 [Текст] // ОВУ. — 2011. — № 71. — Ст. 2693.

Надійшла до редакції 07.04.2013

Данилевская О. Л. Полномочия государственных органов в сфере валютного регулирования и контроля

Рассмотрены характерные особенности валютного контроля в Украине, функции и компетенция органов, которые осуществляют государственный финансовый контроль на валютном рынке.

Ключевые слова: валютный контроль, направления валютного контроля, органы государственного финансового контроля, их функции и компетенция.

Danylivska, O. L. Organs of State Financial Control in the Currency Market of Ukraine

The characteristic features of currency control in Ukraine, functions and jurisdiction of organs which carry out the state financial control at the currency market are considered.

Keywords: currency control, directions of currency control, organs of state financial control, their functions and jurisdiction.